

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-2.14>**О. В. Агапова**

кандидат юридичних наук, вчений секретар

Науково-дослідного центру незалежних судових експертиз

Міністерства юстиції України

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

На основі аналізу чинного законодавства України, останніх наукових підходів адміністративно-правової науки та європейської правової думки, розглянуто основні принципи діяльності у сфері юстиції України. Автором підкреслюється, що важливого значення в умовах євроінтеграції відводиться «the principles of good governance», що забезпечують адекватне управління та прийняття рішень. Акцентується, що поряд із цими принципами важливу роль відіграють і нові принципи забезпечення публічного адміністрування та виокремлюються такі принципи як інноваційність, синергія, інклюзія тощо. В межах дослідження встановлено, що виходячи із закріплених за Міністерством юстиції України завдань, можна виокремити окремі принципи що притаманні сфері експертного забезпечення правосуддя; сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб); сфері виконання кримінальних покарань та пробації; сфері нотаріату; сфері безоплатної правничої допомоги; сфері діяльності арбітражних керуючих та з питань банкрутства; сфері архівної справи і діловодства. Визначено основні принципи діяльності для кожної із сфер, що наведені у галузевих нормативно-правових актах. Окрім цього, у статті автором зазначається, що принципи публічного адміністрування у сфері юстиції – це головні положення, що визначають сутність, зміст, спрямованість і форми діяльності підпорядкованих Міністерству юстиції України суб'єктів, а також загальні засади реалізації основних напрямів діяльності у сфері юстиції, для захисту прав і свобод людини і громадянина та забезпечення справедливості.

Ключові слова: принципи, сфера юстиції, суб'єкти публічного адміністрування спеціальної компетенції, адміністративне право, Міністерство юстиції України.

O. V. Agapova. Principles of activity in the justice area of Ukraine

Based on the analysis of the current legislation of Ukraine, the latest scientific approaches of administrative and legal science and European legal opinion, the main principles of activity in the justice area of Ukraine are considered. The author emphasizes that "the principles of good governance", which ensure adequate management and decision-making, are of great importance in the context of European integration. It is emphasized that along with these principles, new principles of public administration also play an important role, and such principles as innovativeness, synergy, inclusion, etc. are singled out. Within the framework of the study, it was established that based on the tasks assigned to the Ministry of Justice of Ukraine, it is possible to single out certain principles inherent in the Ukrainian forensic science area; in the area of organization of enforcement of decisions of courts and other bodies (officials); the area of execution of criminal punishments and probation; notary field; in the field of free legal aid; in the area of activity of arbitration managers and on bankruptcy matters; in the field of archival affairs and record keeping. The main principles of activity for each of the areas, which are given in the industry normative legal acts, have been defined. In addition, the author states in the article that the principles of public administration in the justice area are the main provisions that determine the essence, content, direction and forms of activity of the subjects subordinate to the Ministry of Justice of Ukraine, as well as the general principles for the implementation of the main areas of activity in the justice area, to protect the rights and freedoms of man and citizen and ensure justice.

Key words: principles, justice area, subjects of public administration of special competence, administrative law, Ministry of Justice of Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток публічного адміністрування в умовах європейської інтеграції сприяє осмисленню європейських підходів до застосування базових та керівних ідей для покращення функціонування сфери юстиції. Принципи публічної адміністрації є тими засадами, що огортають процес діяльності суб'єктів публічної адміністрації та створюють своєрідні умови для належної організації та функціонування сфери юстиції та її позасудової складової. Аналіз основних принципів діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері юстиції є **метою даної статті**, що дозволить визначити та розкрити їх зміст. Вважаємо, що дослідження принципів діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері юстиції є актуальним для науки адміністративного права, та й такими, що потребують більш ґрунтовного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В адміністративно-правовій науці існує безліч підходів до класифікації принципів публічного адміністрування. Ю. Палагнюк досліджуючи механізми формування

© О. В. Агапова, 2024

та реалізації державної євроінтеграційної політики дійшла до висновку, «...що процес формування та реалізації державної євроінтеграційної політики повинен ґрунтуватися на принципах демократичного врядування, насамперед на принципах «доброго врядування» з участю громадян у процесі формування, реалізації та оцінювання державної євроінтеграційної політики; а також на принципах законності, ефективності, відкритості і прозорості» [1, с. 12]. Слушними є міркування І. Грицяка, що «...реформування публічного управління в Україні слід орієнтувати на європейський досвід і передбачати упровадження принципів європейського управління. Саме таким шляхом відбувається розвиток і вдосконалення національних систем публічного управління держав – членів ЄС, що передбачає використання не лише стандартів і вимог управління, закладених у відповідних принципах, але й конкретніших засобів (інструментарію), завдяки яким досягаються поставлені цілі реформування. Так прояви «європеїзації» можна зустріти під час європеїзації загальних принципів суспільного розвитку (демократія, громадянство, дієвість і ефективність, верховенство права, ринкова економіка) і розвитком основних принципів державного управління (належне управління, відкритість, боротьба з поганим управлінням тощо)» [2, с. 4]. О. Замрій досліджуючи принципи публічного адміністрування в роботі органів місцевої влади зазначає, що «...принципи за ступенем узагальнення розподіляють на дві групи: загальні принципи організації та здійснення публічної влади та специфічні». До першої групи принципів, вчений відносить «...принципи демократизму; гуманізму; верховенства права». До другої групи, науковець їх називає «специфічні принципи», відносяться ті, що «...характеризують функціонування та організацію місцевого самоврядування як самостійної форми влади, такі як принцип гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; народовладдя; законності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності тощо» [3, с. 58–59].

І. Коліушко та В. Тимошук виділяють наступні принципи діяльності публічної адміністрації: «...1) верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, гуманізму та справедливості в діяльності публічної адміністрації; 2) законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень і в порядку, визначених законом; 3) відкритості як оприлюднення та доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також надання публічної інформації на вимогу громадян; 4) пропорційності як вимоги щодо обмеження рішень публічної адміністрації метою, якої необхідно досягти, умовами її досягнення, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності; 5) ефективності як обов'язку публічної адміністрації забезпечувати досягнення необхідних результатів у вирішенні покладених на неї завдань при оптимальному використанні публічних ресурсів; 6) підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю публічної адміністрації, в тому числі судового; 7) відповідальності як обов'язку публічної адміністрації нести юридичну відповідальність за прийняті рішення, дії та бездіяльність» [4, с. 26–27]. О. Карапетян, З. Гбур підкреслюють, що «...класичними принципами публічного адміністрування є: верховенство права; системність; демократичність; об'єктивність; субсидіарність; соціальна справедливість; службова співпраця; ефективність; зворотній зв'язок. Запропоновано до новітніх принципів формування системи публічного адміністрування відносити принципи: синергії, інклюзії, інноваційності, інновативності, принципи agile, бенчмаркінгу, інтерактивного комунікаційного зв'язку, контролінгу» [5].

Аналіз наукових підходів до визначення принципів діяльності дозволив встановити, що в умовах євроінтеграції важливу роль для розбудови ефективної системи публічного адміністрування у сфері юстиції відіграють так звані «the principles of good governance», що застосовуються для забезпечення адекватного управління та прийняття адекватних рішень. Втім, поряд із цими принципами важливу роль відіграють і нові принципи забезпечення публічного адміністрування, завдяки яким можна вести мову про вирішення актуальних завдань у сфері юстиції шляхом принципу інноваційності, синергії, інклюзії тощо.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228, визначено основні завдання у сфері юстиції. Це дає підстави для визначення основних принципів діяльності суб'єктів публічної адміністрації спеціальної компетенції, що підпорядковані Міністерству юстиції України та які діють: 1) у сфері експертного забезпечення правосуддя; 2) у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб); 3) у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; 4) у сфері нотаріату; 5) у сфері безоплатної правничої допомоги; 6) у сфері діяльності арбітражних керуючих та з питань банкрутства; 7) у сфері архівної справи і діловодства.

У контексті євроінтеграційних процесів, варто враховувати також й те, що ключовими принципами, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до ЄС є Європейські принципи публічного адміністрування, що визначені у правових документах ЄС, зокрема, у положеннях Європейського Економічного Співтовариства (OECD) «European Principles for Public Administration (SIGMA papers)» [6]. Загальними принципами SIGMA, які всі країни-члени повинні, у свою чергу, застосовувати на внутрішньому рівні при застосуванні законодавства ЄС, є, серед іншого: принцип адміністрування через закон; принципи пропорційності, правової визначеності, захисту законних очікувань, недискримінації, права на слухання в процедурах прийняття адміністративних рішень, тимчасового захисту, справедливих умов для доступу осіб до адміністративних судів, позадоговірної відповідальності публічної адміністрації. Якщо спробувати систематизувати основні

принципи адміністративного права, загальні для західноєвропейських країн, то можна виділити такі групи: 1) надійність і передбачуваність (правова визначеність); 2) відкритість і прозорість; 3) підзвітність і 4) ефективність і результативність [6, с. 11]. Слід особливо наголосити, щодо ролі та значення принципів «належного» державного управління (good governance/administration). Ключовими принципами впровадження цієї концепції є: – верховенство права; – ефективність державних інститутів; – транспарентність; – підзвітність; – відповідальність; – поваги прав людини; – реальної участі всіх громадян у політичних процесах, які відбуваються в їх державі, а також в прийнятті рішень, що їх стосуються та ін [7].

В межах розгляду спеціальних принципів варто звернути увагу на галузеві нормативно-правові акти, які безпосередньо містять згадку про принципи та завдання діяльності окремих суб'єктів публічної адміністрації у сфері юстиції.

Так, відповідно до Закону України від 02.06.2016 № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», завданням органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом. Діяльність із реалізації зазначеного завдання здійснюється з дотриманням таких загальних та спеціальних принципів як то: верховенство права, законності, незалежності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, обов'язковості виконання рішень, диспозитивності, гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами, розумності строків виконавчого провадження, співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями [8].

У сфері експертного забезпечення правосуддя варто виокремити принципи судово-експертної діяльності, що визначені у ст. 3 Закону України від 25.02.1994 № 4038-XII а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [9].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» до системи принципів діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України належать такі: законність; повага та дотримання прав і свобод людини та громадянина; гуманізм; позапартійність; єдиноначальність; колегіальність при розробці важливих рішень; взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями; відкритість для демократичного цивільного контролю [10].

Визначимо також принципи державної політики у сфері надання безоплатної правничої допомоги, що визначені у Законі України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правничу допомогу», а саме: 1) верховенство права; 2) законність; 3) доступність безоплатної правничої допомоги; 4) забезпечення якості безоплатної правничої допомоги; 5) гарантоване державне фінансування [11].

Зазначимо, що наведений перелік принципів публічного адміністрування у сфері юстиції України не є вичерпним. Варто враховувати багатогранність діяльності у сфері юстиції України та багатосуб'єктний склад публічної адміністрації. У цілому можна прослідкувати єдність у підходах до визначення на законодавчому рівні принципів діяльності суб'єктів публічної адміністрації спеціальної компетенції.

Висновок. В широкому розумінні, принципи публічного адміністрування у сфері юстиції – це головні положення, що визначають сутність, зміст, спрямованість і форми діяльності підпорядкованих Міністерству юстиції України суб'єктів, а також загальні засади реалізації основних напрямів діяльності у сфері юстиції, для захисту прав і свобод людини і громадянина та забезпечення справедливості.

Наявну систему принципів публічного адміністрування у сфері юстиції можна описати як інтегровані в структурно-впорядковану єдність основні ідеї, виражені в нормативній формі або у формі стійких ідей юридичної практики, що мають відносну самостійність, стабільність, автономність функціонування і можливість взаємодії з іншими елементами всередині системи та іншими правовими системами в цілях найбільш повного врегулювання суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Палагнюк Ю. Механізми формування та реалізації державної євроінтеграційної політики України: автореф. дис. ... доктора наук з держ. управлін.: 25.00.02 / Миколаїв. Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019. 36 с.

2. Грицяк, І. А. "Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами." *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління* 2 (2010): 5–11.

3. Замрій О. М. (2017) Застосування принципів публічного адміністрування в роботі органів місцевої влади. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*, 2017, вип. 27, № 2. С. 58–61. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2017/27_2/13.pdf

4. Ефективна публічна адміністрація (довідник для міністрів) / автори-упорядники: І. Коліушко, В. Тимошук. – К., 2006. – 32 с.

5. Карапетян О. А., Гбур З. В. Роль публічного адміністрування в формуванні демократичного суспільства держави. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7566&i=11#:~:text=Так%2C%20класичними%20принципами%20публічного%20адміністрування,ефективність%3B%20зворотній%20зв%27язок>.

6. European Principles for Public Administration / SIGMA Papers, No. 27, OECD Publishing. (1999), p. 8. http://www.oecd-ilibrary.org/governance/europeanprinciples-for-public-administration_5kml60zwd7h-en, PDF; Sustainable Institutions for European Union Membership / SIGMA Papers, No. 26, OECD Publishing. (1998) pp. 8–9. URL: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5kml611h8s30.pdf>

7. About good governance : OHCHR and good governance // United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). URL: <https://www.ohchr.org/en/good-governance/about-good-governance>

8. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 53. Ст. 1851. Ред. від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

9. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. Ред. від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

10. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1697. Ред. від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

11. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 51. Ст. 2009. Ред. від 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>